

NA SLEDI TVORJENK S PREDPONO *VI-* V SLOVENSKIH NAREČJIH

Slovenska narečja, ki so edina ohranila glagole s predpono *vi-* (in so bila nekaj njihovo žarišče), so beneškoslovenska, tolminsko, obsoško, rezijansko in ziljsko; zadnja tri poznajo tudi samostalnik *vílaz*, izpeljan iz nedoločnostnega **vilaziti* po najstarejšem praslovanskem vzorcu. Po Koroški vzhodno od ziljščine *vi-*glagolov ne poznajo, pač pa (v pesniško zborni besedje sprejeto) *vigred*, a ta je mlajša in osamljena besedotvorna posebnost.

In Slovene, verbal compounds with the *vi-* prefix have only been preserved in the dialects of Venetian Slovenia, Tolmin, Upper Soča Valley, Rezija (Resia) and Zilja (Gailtal); the last three dialects have also retained a deverbative, *vilaz* 'spring(time)', derived from the nondeterminate imperfective **vilaziti* and thus representing one of the oldest Common Slavic patterns of deverbal derivation. There are no *vi-* prefix verbs in Carinthian dialects east of the Zilja Valley; what these dialects do have is the noun *vigred* 'spring(time)' (admitted, as a poetic word, into standard Slovene), but it stands for a much younger, isolated and unproductive pattern.

I

Dokazano je, da spada predpona *vi-* (< psl. **vy-*, v sorodu z got. *ūt*, stvn. *ûz*, nvn. *aus*)¹ namesto *iz-* (psl. **jъz-*), izpričana v severozahodnih in zahodnih slovenskih ter v skrajno severozahodnih čakavskih narečjih, med tiste prvine, ki so narečno razčlenile govornice Slovanov, še preden so ti poselili vzhodnoalpsko in gornje sredozemsko področje (Oblak 1897: 326–328, Ramovš 1935: 52–54, Ivič 1958: 70). V južnoslovenske govore severno od Karavank in zahodno od Julijcev so rabo te predpone prinesla gotovo že najstarejša tamkajšnja slovanska plemena. V stoletjih, ko so bili ti govori razmeroma odmaknjeni od zgodovinskih tokov in prestižnih narodnih središč, je besedotvorni vzorec s predpono *vi-* postal njihova začasno ustaljena narečna značilnost. V skladu s tem je jezikoslovje izogloso tega vzorca dokaj dosledno obravnavalo kot obkrajno narečno potezo, kot zgled obrobne starine v reliktnem slovensko-čakavskem narečnem prostoru (Lenček 1988: 201–202). Namen pričujočega prispevka je ponovno pregledati korpus tvorjenk s predpono *vi-* v slovenskih narečjih, jih razčleniti po obliki in pomenu, obnoviti vprašanje relativnih žarišč njihove uporabe in priti do sklepov o njihovem statusu in o zgodovini slovenskega jezika.

1 Naš inventar tvorjenk z obrazilom *vi-* sestoji iz predponskih glagolov in njihovih izpeljank, ki se nahajajo v nekaj znanih zgodovinskih besedilih (Ramovš-Kos 1937; Baudouin de Courtenay 1875a), starejših slovarjih, narečnih in nenarečnih (Jarnik 1832; Murko 1833; Erjavec 1883; Pleteršnik 1894–95; Šašel-Ramovš 1936–37), objavljenih narečjeslovnih (Jarnik 1842; Klodič 1878; Baudouin de Courtenay 1875, 1895; Logar 1951; Hafner-Prunč 1980) in splošnje jezikoslovnih raziskavah (Bajec 1959; Metelko 1825; Miklošič 1868–74; Oblak 1897; Ramovš 1924, 1935, 1936; Vondrák 1928), etimoloških slovarjih (Miklošič 1886; Vasmer-Trubačev 1964–73; Skok 1973; Bezljaj 1976–82) in dveh

¹Prim. Miklošič 1886; Meillet 1902–05; Vondrák ²1928; Bajec 1927; Brückner 1927; Vasmer-Trubačev 1964–73; Vaillant 1966: 469.

neobjavljenih naborih narečjeslovnih podatkov (Baudouin de Courtenay 1901, Kenda 1812 [1926]²).

Vsaka ob prečesanju navedenih primarnih virov najdena pojavitev glagola s predložno predpono obravnavanega tipa oziroma pojavitev izpeljanke iz takega glagola je bila vključena v seznam v svoji zabeleženi obliki: v tradicijskem zapisu, npr. *wygnáti* (Jarnik 1832), v standardiziranem, npr. *vignáti* (Miklošič 1886), ali/in v fonemskem, npr. /vihnât/ (Baudouin de Courtenay 1875); z navedbo vira; s slovnično oznako za konkretno slovnično obliko: če ni drugače označeno, potem pri glagolih nedoločniško (nedovršni vid je označen izrecno, dovršni z odsotnostjo oznake), pri samostalnikih imenovalniško edninsko, pri pridevnikih moškospolsko edninsko, pri prislovih osnovniško; in z angleškim prevodom (po potrebi s še drugačnimi glosami).

Seznam predponskih glagolov in njihovih izpeljank je urejen po kronološkem redu njihove zapisanosti.

(1) *vignan* pret. trp. del. m. sp. ed. 'expelled', Briž. spom. [998–1027] (Ramovš-Kos 1937); (2) *vigred* ž 'spring (= fpomlad, mladu letu)', Kor. (Gutsman 1789: 103 & 179); (3) *vibranite* [*nas od hudaha*] vel. za 2. os. mn. 'free [us] from [the evil]', Rez. [katekizem izpred 1800] (Baudouin de Courtenay 1875a); (4) *bívesh* m 'spring (= der Frühling)' [biuž = vilaž < *vylaz], zg. Kor. [U. Jarnik 1811 v pismu J. N. Primcu] (Kidrič 1934: 54); (5) *wydáti* 'bring out, spend', zg. Kor. [J. Kopitar 1814, v pismu J. Dobrovskemu: »Jarnik scribit Gailthalenses *motovidlo* dicere etc., et *wydati* & multa alia« 'Jarnik piše, da Ziljani govorijo *motovidlo* itn., pa *wydati* in še marsikaj'] (Jagić 1885: 374); (6) *wytergati* 'tear out', zg. Kor. [U. Jarnik 14. februarja 1814 v pismu J. Kopitarju] (Prunč 1974: 76–77); (7) *wygréd* m 'spring' sr. in sp. Kor. (Jarnik 1832: 52 & 225); (8) *wygređni* prid. 'spring-time's' (prav tam: 225); (9) *wydélati* 'make out', zg. Kor. (prav tam: 52); (10) *wydréti* 'pull out', zg. Kor. (prav tam: 52); (11) *wygnati* 'drive out', zg. Kor. (prav tam: 52); (12) *wyganjati* nedov. 'drive out', zg. Kor. (prav tam: 52); (13) *wygladiti* 'smooth out', zg. Kor. (prav tam: 52); (14) *wyjífkati* 'seek out, find out', zg. Kor. (prav tam: 52); (15) *wyléfti* 'creep out', zg. Kor. (prav tam: 52); (16) *wylisati* 'creep out', zg. Kor. (prav tam: 52); (17) *wyletéti* 'fly out', zg. Kor. (prav tam: 52); (18) *wymozhíti* 'make wet', zg. Kor. (prav tam: 52); (19) *wyrésati* 'cut out', zg. Kor. (prav tam: 52); (20) *wyshéti* 'wring out', zg. Kor. (prav tam: 52); (21) *wyshgáti* 'burn out', zg. Kor. (prav tam: 52); (22) *wyfékati* 'cut out', zg. Kor. (prav tam: 52); (23) *wyfutí* 'pour out', zg. Kor. (prav tam: 52); (24) *wyfiipati* nedov. 'pour out', zg. Kor. (prav tam: 52); (25) *wyfmódití* 'smoke out', zg. Kor. (prav tam: 52); (26) *wyfhívati* nedov. 'sew together', zg. Kor. (prav tam: 52); (27) *wytekńiti* 'find out', zg. Kor. (prav tam: 52); (28) *wytéžhi* 'flow out', zg. Kor. (prav tam: 52); (29) *wytergati* 'tear out', zg. Kor. (prav tam: 52); (30) *wytihniti* 'calm down', zg. Kor. (prav tam: 52); (31) *wyvalíti* 'hatch, bring forth (young) from an egg', zg. Kor. (prav tam: 52); (32) *vigréd* m & ž 'spring', sp. Kor. [A. J. Murko: »Von vi aus fiatt is, und gréd vom veralteten grédem (gedru) gehen; in Deutfchkärnten der Auswärt so viel als Frühling« 'Iz vi 'aus' namesto iz ter gréd od zastarelega grédem (gedru) 'gehen'; v nemški koroščini der Auswärt isto kakor Frühling'] (Murko 1833: 707); (33) *vigréđi* prid. 'springlike', sp. Kor. [Murko: »Frühlings..., im Frühlinge, den Frühling betreffend« '(s)pomlad(a)n(sk)i'] (prav tam: 707); (34) *wyd[í]elati* 'make out', zg. Kor. [v slovenski Ziljski dolini, v ziljskem narečju, deloma tudi v Kanalski dolini] (Jarnik 1842: 54); (35) *wyderhati* 'scratch out', zg. Kor. (prav tam: 54); (36)

²Med deli Jana Baudouina de Courtenaya, na katera se sklicuje pričujoči članek, je tudi zbirka njegovega rokopisnega gradiva v Arhivu Akademije znanosti ZSSR v Leningradu (fond 102), uporabljena z dovoljenjem AZ ZSSR. Pritegnil sem tudi »Slovarsko gradivo s Tolminskega, Zbral Josip Kenda (1926)«, ki je danes del Kendove zapuščine, hranjene v Dialektološki sekciji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša pri SAZU v Ljubljani. To gradivo, dostopno Franu Ramovšu v času, ko je pripravljal Dialekte (Ramovš 1935: 50), doslej ni bilo objavljeno.

wyplakniti 'wash out', zg. Kor. (prav tam: 54); (37) *wyžemati* nedov. 'wring out', zg. Kor. (prav tam: 54); (38) *wyčitati* 'read out', zg. Kor. (prav tam: 54); (39) *wyščekati* 'milk out [dry]', zg. Kor. (prav tam: 54); (40) *wytegniti* 'stretch out', zg. Kor. (prav tam: 54); (41) *wyučiti* 'skill in [a trade]', zg. Kor. (prav tam: 54); (42) *wiūlaz* m 'spring', zg. Kor. (prav tam: 54 [z opombo: »wiūlaz — kakor da bi Ziljani hoteli reči, da s pomladjo prihaja novo leto«, str. 54, op. 15]); (43) *wyłažaj* m 'spring', Rez., (prav tam: 54); (44) *wygređ* m 'spring', sr. Kor.: Podjuna & Rož (prav tam: 54); (45) *vilaz* m 'spring', zg. Kor. (Majar 1846: 147); (46) *vehnat* 'drive out, expell', Ben. Slov. [Špeter Slovenov] (Miklošič 1868–74 & 1886; Klodič 1878: 20); (47) *vepodit* 'chase out', Ben. Slov. (prav tam); (48) *veriezat* 'cut out', Ben. Slov. (prav tam); (49) *venašat* nedov. 'carry out', Ben. Slov. (prav tam); (50) *vebirat* nedov. 'pick out, sort out', Ben. Slov. (prav tam); (51) *vetrebit* 'clear out', Ben. Slov. (prav tam); (52) *vetehne* [suoi meč] 3. os. ed. sed. 'draw out [his sword]', Ben. Slov. (prav tam); (53) *vipuliti* 'draw out', brez krajevne umestitve (Miklošič 1886: pod vy-); (54) *viriti* 'dig out', brez krajevne umestitve (prav tam); (55) *vižuliti* 'rub off', brez krajevne umestitve (prav tam); (56) *vigred* m 'spring' (prav tam, z opombo: *vigred* za starobavarsko *auswiarts*, koroško *Auswärt*, kočevsko *auisbard*);³ (57) *vignât* ~ *vihnât* 'drive out', Rez. (Baudouin de Courtenay 1875: 9); (58) *vib'fra* 3. os. ed. sed. 'pick out', Rez. (prav tam: 17); (59) *vilže* 3. os. ed. sed. 'come out', Rez. (prav tam: 83); (60) *viloest* 'come out', Rez. (prav tam: 83); (61) *vilžal* pret. tv. del. m. sp. 'come

³Miklošič (1868–74 in 1886) je navedel tudi nekaj dokazov rabe predpinskih tvorjenk z *vi-* in nadaljnjih izpeljank v čakavskih govorih. Naš tukajšnji spisek, v glavnem temelječe na Milčetiću (1895) in Mažuraniću (1908–22), zajema nekaj zgledov tudi iz Rječnika JAZU (1880–1976), katerega uredniki uporabljajo manj stroga merila glede uslovarjanja zgolj pristnega ljudskega besedja nekdanje hrvaščine in srbsčine.

Milčetićeve seznam vsebuje med drugim: *sve duše se virišile* 'all souls were saved', *vireni blago* 'drive out the cattle', *vilaz sunca* 'the sun rise' (Istra); *ovce su vignali* 'they drove out sheep' (Mošćenice); *vikopati*, *vikoreniti*, *viorati*, *viguliti*, *vibrati*, *vineti* (vse otok Krk); *virodilo je*, *vihranil*, *vilaz* 'expenditure'; *vinu mi trn* 'remove the thorn' (otok Cres).

Med zgodovinsko izpričanimi oblikami pri Mažuraniću so omembe vredne zlasti: *vihoditi* 'go out'; *vihodnja* latinsko 'latrina'; *vihranivši* (1589), *vihraniti* 'bring up'; *višadči* (sed. tv. del., 1275), *viiči* ~ *viiti* 'go out'; *vilazuć* (sed. tv. del., 1638), *vilagati* 'exempt'; samostalnik *vilaz* (1638) 'exit'; *vineti* 'extract'; *viseći* (nedol.) 'cut out'; *vitegniti* 'extend'.

Rječnik JAZU, zv. 86 (1972) in 87 (1973), registrira kakih 25 primerov tvorjenk s predpono *vi-*, od katerih jih je samo 6 iz ljudske čakavščine (»še v rabi v Reškem Primorju«), in sicer: *vignati* (nedol.), *vignam* (1. os. ed. sed.), *vireni* (vel. ed.) in *virenuti* (nedol.), *virenem* (1. os. ed. sed.) 'drive out' (Istra); *vihraniti*, *vihranim*, *vihranivši* 'keep, save' (Cres); *viiti*, *viudem*, *višadši* 'depart' (Istra); samostalnik *vilaz* 'exit' (Cres); *viroditi* 'degenerate' (Cres).

Lepo število Rječnikovih iztočnic z *vi-* pa je vzetih iz slovarja Joakima Stullija Rjecosloxe slovensko-italiansko-latinsko (Dubrovnik, 1806), kamor so prišle iz »Lex. r.«, tj. iz slovarja Fedorja Polikarova Lexicon Russicum trium linguarum, to jest Slavinski, Gârski, i Latinski (Moskva, 1704). V Rječniku JAZU so dobile oznako »nepotrebno«, npr.: *vihòd* = *ishòd* 'exitus', *vikladati* = *izlagati* 'exponere', *viklasti* = *objasniti* 'explanare', *viràstati* = *izrastati* 'crescere', *viražati* = *izražati* 'exprimere'. Očitno je v Stullijevem trijezičniku iz l. 1806 še več ruskih tvorjenk s predpono *vi-*, ki se gotovo ne ponujajo kot ilirske (čakavske, kajkavske, štokavske), ampak kot »slovenske« (slovenske) besede, npr. *vibrati* 'electare', *vidati* 'edere', *vigarati* 'comburre', *vihoxditi* 'exire', *vihvaljati* 'laudare', *vijexdati* 'currere vehi', *vikljucsiti* 'excipere', *vipivati* 'ebibere', *viprjagati* (konje) 'equos disjungere', *viraxati* 'elicere', *vismatrjati* 'considerare', *vistupati* 'procedere', *vitekati* 'efluere', *vi-tjagati* 'trahere, elicere'.

out', Rez., (prav tam: 87); (62) *vilàzla* pret. tv. del. ž. sp. 'come out', Rez. (prav tam: 87); (63) *vilàžat* nedov. 'come out slowly', Rez. (prav tam: 88); (64) *vilàža* 3. os. ed. sed. 'come out slowly', Rez. (prav tam: 88); (65) *vilòest* 'come out', Rez. (prav tam: 89); (66) *viràčat* nedov. 'pronounce', Rez. (prav tam: 89); (67) *virìčit* ~ *viràčèt* 'pronounce', Rez. (prav tam: 89); (68) *vilèsti* 'creep out', zg. dol. Soče [Staro Sedlo, Bovec] (Erjavec 1883: 262; prim. tudi Kenda 1926); (69) *vignàti* 'drive out', zg. dol. Soče [Staro Sedlo, Bovec] (prav tam: 262); (70) *vipòditi* 'chase off', zg. dol. Soče [Staro Sedlo, Bovec] (prav tam: 262); (71) *vikopàti* 'dig out', zg. dol. Soče [Staro Sedlo, Bovec] (prav tam: 262); (72) *vivlèči* 'drag out', zg. dol. Soče [Staro Sedlo, Bovec] (prav tam: 262); (73) *vipùliti* 'tear out', zg. dol. Soče [Staro Sedlo, Bovec] (prav tam: 262); (74) *virézati* 'cut out', zg. dol. Soče [Staro Sedlo, Bovec] (prav tam: 262); (75) *virtti* 'dig out', zg. dol. Soče [Staro Sedlo, Bovec] (prav tam: 262); (76) *vistùgati* 'scrape out', zg. dol. Soče [Staro Sedlo, Bovec] (prav tam: 262); (77) *vižùliti* 'rub off', zg. dol. Soče [Staro Sedlo, Bovec] (prav tam: 262); (78) *vibíra* 3. os. ed. sed. 'single out', Rez. (Baudouin de Courtenay 1895: besedilo 296); (79) *vidíva* [jazik] 3. os. ed. sed. 'he puts his tongue out', Rez. (prav tam: besedilo 620); (80) *vigáň an* 1. os. ed. sed., *vigáňat* nedov. 'drive out', Rez. (prav tam: besedilo 60); (81) *vihnàt* 'drive out', Rez. (prav tam: besedilo 221); (82) *vigráspal*, *vigráspat* 'scratch out', Rez., (prav tam: besedilo 31); (83) *vilàža* 3. os. ed. sed., *vilàžat* nedov. 'come out, creep out', Rez. (prav tam: besedilo 737); (84) *vilàžale* pret. tv. del. m. sp. mn. 'come out, crept out' Rez., (prav tam: besedilo 823); (85) *vilažaj ž* 'spring', Rez. (prav tam: besedilo 140); (86) *vilze* 3. os. ed. sed., *vilòest* 'come out, creep out', Rez. (prav tam: besedili 212, 569); (87) *vilzejo* 3. os. mn. sed. 'creep out', Rez. (prav tam: besedilo 252); (88) *vilèste won* vel. za 2. os. mn. 'come out', Rez. (prav tam: besedilo 252); (89) *vylézlò* pret. tv. del. 2. mn. 'come out', Rez. (prav tam: besedilo 308); (90) *vylézly* pret. tv. del. m. sp. mn. 'come out', Rez. (prav tam: besedilo 377); (91) *vilžal* pret. tv. del. m. sp. ed. 'come out', Rez. (prav tam: besedilo 439); (92) *vilžlu won* pret. tv. del. s. sp. ed. 'come out', Rez. (prav tam: besedilo 490); (93) *vilžb* vel. ed. 'come out', Rez. (prav tam: besedilo 595); (94) *vilžou* pret. tv. del. m. sp. ed. 'come out', Rez. (prav tam: besedili 824, 944); (95) *vipústet* 'leave out', Rez. (prav tam: besedilo 345); (96) *viráwat* nedov. 'pluck out', Rez. (prav tam: besedilo 233); (97) *virívali* pret. tv. del. m. sp. mn. 'dig out', Rez. (prav tam: besedilo 44); (98) *višpiegàt* 'explain', Rez. (prav tam: besedilo 245) [it. *spiegare*]; (99) *vbírat* nam. nedov. [npr. *rem vibírat krompir* 'I go to sort out potatoes'], Rez. (Baudouin de Courtenay 1901 (Lusevera XVIII, 91)⁴); (100) *vbbrát* 'sort out', Rez. (prav tam, Lusevera XVIII, 92); (101) *viženem* 1. os. ed. sed., *vignàt* 'drive out', Rez. (prav tam, Masarolis XIX, 358); (102) *vixája* 3. os. ed. sed., *vixájat* nedov. 'get out, rise', Rez. (prav tam, Flaipana XVIII, 108); (103) *vikídat* nam. 'shovel out', Rez. (prav tam, Monteperto, 411); (104) *vilázbm* m 'spring', Rez. (prav tam, Platischis XIX, 111); (105) *vilázbm* m 'spring', Rež. (prav tam, Montemaggiore XIX, 128); (106) *vilázim* m 'spring', Rez. (prav tam, Sedilis, Chialminis, Vizont XIX, 340); (107) *vilžb* vel. ed., *vilést* 'come out', Rez. (prav tam, Sedilis XIX, 345); (108) *veliésto* 'come out', Rez. (prav tam, Cergneu XIX, 284, 314); (109) *veliezúqč* delež. 'come out', Rez. (prav tam, Cergneu XIX, 314 bis); (110) *viliézemo* 1. os. mn. sed. 'come out', Rez. (prav tam, Taipana XIX, 270); (111) *viliézu* pret. tv. del. m. sp. 'come out', Rez. (prav tam, Flaipana XVIII, 105); (112) *vitèryal* pret. tv. del. m. sp. 'pluck out', Rez. (prav tam, Masarolis XX, 16); (113) *velít* 'pour out', Rez. (prav tam, Cergneu XIX, 315); (114) *velíwat* nedov. 'pour out', Rez. (prav tam, Cergneu XIX, 315); (115) *vidólbstij* 'chisel out', zg. dol. Soče — Ben. Slov. (Logar 1951: 228); (116) *vidrétil* 'pluck out',

⁴Iz sklicevalnih ozirov so v tem delu spiska (do enote 114) krajevna imena ostala neslovenska; sicer Lusevera = Brdo, Masarolis = Mažerole, Flaipano = Fijplan (Flejpan), Monteperto = Viskorša, Platischis = Platišče (Plastišče, Pla(s)tišča) ... Cergneu = Černjeja. (Op. prev.)

zg. dol. Soče — Ben. Slov. (prav tam: 228); (117) /*vignáti*/ 'drive out', zg. dol. Soče — Ben. Slov. (prav tam: 228); (119) /*vikopáti*/ 'dig out', zg. dol. Soče — Ben. Slov. (prav tam: 228); (120) /*vilésti*/ 'creep out', zg. dol. Soče — Ben. Slov. (prav tam: 228); (121) /*viletéti*/ 'fly out', zg. dol. Soče — Ben. Slov. (prav tam: 228); (122) /*vilíti*/ 'pour out', zg. dol. Soče — Ben. Slov. (prav tam: 228); (123) /*vilovíti*/ 'catch up', zg. dol. Soče — Ben. Slov. (prav tam: 228); (124) /*vipodíti*/ 'drive out', zg. dol. Soče — Ben. Slov. (prav tam: 228); (125) /*virúti*/ 'pull out', zg. dol. Soče — Ben. Slov. (prav tam: 228); (126) *viběžgati*, *viběžgat* nedol., *viběžgam* I. os. ed. sed. 'bring out, get out of a hole', Tolmin (Kenda 1926: 192–198);⁵ (127) *vibíti vibíjem* 'strike out' (prav tam); (128) *vidáti se vidám se* 'wear out, degenerate' [Kenda: »drevo se je vidalo« = 'durch langes Fruchttragen ist geschwächt geworden' (prav tam); (129) *vidólbsti vidólbem* 'carve out' (prav tam); (130) *vidréti vidérem* 'pull out (prav tam); (131) *vigánjati* nedov. *vigánjam* 'grow, sprout' (prav tam); (132) *viglédati* nedov. *viglédam* 'peep out, look out' (prav tam); (133) *vignáti vižénem* 'grow, sprout' (prav tam); (134) *vigoréti vigorím* 'burn out' (prav tam); (135) *vigósti vigódem* 'play out, play to the end' (prav tam); (136) *vigrébsti vigrébem* 'dig out' (prav tam); (137) *vigrméti vigrmím* 'come like a thunder, cease to thunder' (prav tam); (138) *vihájati* nedov. *vihájam* 'go out, come to an end' (prav tam); (139) *viíti (viídem)* 'go out, come out' (prav tam); (140) *vijésti vijém* 'eat up' (prav tam); (141) *vikášljati vikášljam* 'clear up one's throat' (prav tam); (142) *vikopáti vikópljem* 'dig out' (prav tam); (143) *vikfhñiti se vikfhñem se* 'break off' (prav tam); (144) *vikrojíti se vikrójim se* 'break off' (prav tam); (145) *viléči viléžem* 'hatch out' (prav tam); (146) *vilésti viléžem* 'creep out' (prav tam); (147) *viletéti viletím* 'fly out, dash out' (prav tam); (148) *vilomíti vilómim* 'break up' (prav tam); (149) *vimléti viméljem* 'grind up' (prav tam); (150) *vimolsti vimólzem* 'milk off, drain out' (prav tam); (151) *vimótati vimótam* 'unwind, untwist' (prav tam); (152) *vinésti vinésem* 'bring out' (prav tam); (153) *vioráti viórjem* 'plow out' (prav tam); (154) *vipásti vipádem* 'to end tending a flock' (prav tam); (155) *vipéčkati vipéčkam* 'bring out, get out' (prav tam); (156) *vipeljati vipéljem* 'drive out, drive up' (prav tam); (157) *vipodíti vipodím* 'chase away' (prav tam); (158) *vipúliti vipúlim* 'tear out, extract' (prav tam); (159) *virájdati virájdám* 'turn around' (prav tam); (160) *virásti virásem* 'grow up, sprout' (prav tam); (161) *viréšiti viréšim* 'redeem, draw out' (prav tam); (162) *virézati viréžem* 'cut out' (prav tam); (163) *viríti viríjem* 'turn up, dig up' (prav tam); (164) *viséči viséčem* 'cut off' (prav tam); (165) *vislužíti vislužím* 'serve (out) one's time' (prav tam); (166) *vištrádati (se) vištrádam* 'starve out' (prav tam); (167) *vistřgati vistřgam ~ vistřžem* 'scrape out' (prav tam); (168) *vištudřrati vištudřram* 'complete one's education' (prav tam); (169) *vitéči se vitéčem se* 'flow out, run out' (prav tam); (170) *vitépsti vitépem* 'strike out, set forth' (prav tam); (171) *vitólči vitólčem* 'spend survive' (prav tam); (172) *vitrésti vitrésem* 'pour out, shake out' (prav tam); (173) *vitřgati vitřgam ~ vitřžem* 'tear out' (prav tam); (174) *vitrosíti vitrósim* 'pour out, shake out' (prav tam);

⁵J. K e n d a (1859–1927) s Temljini v Baški dolini, učitelj, narečjeslovec in narodopisec, je zbiral podatke o živem govoru po širšem Tolminskem (npr. v Tolminu, pri Sv. Luciji na Mostu [na Mostu na Soči], v Dolenji Trebuši, na Idriji pri Bači, na Ljubinju). Nekaj Kendovih jezikoslovnih zapisov je bilo privzetih v Štrekljeve objave, npr. Iz besednega zaklada narodovega v Letopisu Matice slovenske za leto 1892 in Slovarski doneski iz živnega jezika narodovega v LMS za l. 1894 (Ljubljana, 1892 oz. 1894). — Kendova temeljna zbirka (Kenda 1912 [1926]) — gl. tu op. 2) razširja s podatki za širše območje tolminskega narečja našo dokumentacijo o rabi glagolov s predpono *vi-* na srednji Posočje ter v doljno in srednjo dolino reke Bače; to so menda najjužnejše meje predpone *vi-* na slovenskem govornem področju. Ne obstajajo zapisi glagolskih tvorjenk s to predpono niti za gornji del baške doline niti za Cerkljansko na vzhodu, prav tako ne za kraško narečje na jugu. Spričo njihove relativne pogostosti, njihovega pomena, še posebno pa tolikšne zakonitosti njihove paradigme se zdi, da gre za razmeroma star in ustaljen oblikovni vzorec.

(175) *vivlěči vivlěčem* 'drag out' (prav tam); (176) *vivrěti vivrém* 'boil up, flow forth' (prav tam); (177) *vivřtati vivřtam* 'drill through' (prav tam); (178) *vizřdati vizřdam* 'build up' (prav tam); (179) *vižágati vižágam* 'saw off' (prav tam); (180) *vižěti vižánjem* 'cut down, win a mowing competition' (prav tam); (181) *vižgáti vižgém* 'burn out, brand in' (prav tam); (182) *vižókati vižókam* 'bring out something from a hole' (prav tam); (183) *vižúlití vižúlim* 'rub off, rub away' (prav tam).

II.

V nadaljevanju bo naš namen (1) preglednično po narečjih urediti glagole v podstavah glagolskih in imenskih tvorjenk s predpono *vi-*, zabeleženih na slovenskem govornem področju; (2) pregledati oblikovne in pomenske sestavine teh tvorjenk; (3) poudariti potrebo po temeljiti besedotvorni razčlembi tvorjenk, po dognanju njihovih osnovnih prvin in po navedbi hierarhije in vrstnega reda tvorjenja.

2 Pri večini slovenskih narečnih glagolskih tvorjenk s predpono *vi-* sta podstavni glagol in predložnopredponsko obrazilo *vi-* zlahka spoznavna in zgradbeno razvidna. Praslovanski narečni glagol **vy-gbnati ~ *iz-gbnati* 'drive out, catch out' se je spreminjal dosledno v skladu z razvojem fonemskega ustroja vsakega posameznega narečja. Tako je psl. narečno predponsko obrazilo **vy-*, slovensko *vi-*, v nenaglašenem položaju uresničeno kot /b̥a-/ v ziljskem ter obsoškem in tolminskem narečju (z različico /ba-/ na Temljinah v Baški grapi), kot /vi-/ v Reziiji, kot /vj-/ mnogokod v terščini in kot /vɛ-/ v preostalih beneškoslovenskih govorih;⁶ medtem ko se psl. **-gbnati*, zborno slovensko *-gnati*, spet dosledno v skladu s fonemskimi in oblikoslovnimi strukturnimi spremembami v posameznih narečjih, pojavlja kot *-gnáti* v ziljščini, *-hnát* v reziijanščini, *-nát* v terščini, *-hnát* v Špetru Slovenov ter *-ɣnát* v obsoškem in tolminskem narečnem prostoru.

V slovenskih narečjih, kakor tudi v ruščini in v vsej severozahodni skupini slovanskih jezikov, je predlog *vi-* predpona: nastopa zlepljen z glagolom ali v izpeljanih samostalnikih in se zunaj tvorjenk ne rabi. V glagolskih tvorjenkah (predponskih glagolih) ni *vi-* nikoli naglašen (prim. dovršno *vilěsti vilězem* proti nedovršnemu *vilázati vilázam* v ziljskem narečju — Pleteršnik 1894–95), pač pa je lahko naglašen v izpeljanih imenskih oblikah, denimo v izpeljanem samostalniku moškega spola *vílaz ~ vílaš* 'pomlad' (v ziljskem narečju, prim. Jarnik 1842, Pleteršnik 1894–95) in v drugotnih izpeljankah iz njega, npr. *vílažej* (m), prim. *blážej* (m) iz **vy-laz-bjb* (v reziijanskem narečju, Ramovš 1924: 158), ali pa v koroškem samostalniku ženskega spola *vífred* 'pomlatf' in odtodnem pridevniku *vífreden* (Pleteršnik 1894–95), vendar tu tudi *vigrèd* (v ziljskem in rožanskem narečju, Jarnik 1832).⁷

⁶V tukajšnjem zapisovanju je /b/ znamenje za zveneči dvoustnični pripornik, /ɛ/ za polglasnik, /j/ in /ɛ/ pa za srednja /i/ in /e/, izrekana z jezikom v nevtralnem položaju.

⁷V vzhodnih in zahodnih slovanskih jezikih je drugače. V sodobni zborni ruščini, na primer, je predpona *vy-* pri dovršnem glagolu iz vidskega para vedno naglašena: *výbrat'* 'izbrati', toda odtodni nedovršnik *vybirát'*, proti *výbor* 'izbor'. Opozorila vredna so tudi pomenska nasprotja, kakor so v sodobni zborni ruščini dovršnik *výnesti* z nedovršnikom *vynosít'* 'nesti oz. nositi ven' proti dovršniku *výnosít'* 'donositi (dete), dogojiti, domisliti' z nedovršnikom *vynášyvat'* 'gojiti (misel)', ali *výjiti* in *vyxodít'* 'oditi oz. odhajati (iz)' proti *výxodít'* 's skrbno nego spraviti (spet) pokonci, na (lastne) noge, pomagati dozoreti ali ozdraveti' z nedovršnikom *vyxážívat'* (Akademičeskaja grammatika, I. del, 1960).

Kakor vsako drugo predponsko obrazilo tudi *vi-* (1) spreminja glagolom besedni pomen, npr. skupnoslovanski določnostni ~ nedoločnostni nedov. par *nésti* ~ *nosíti* 'carry' se spremeni v, denimo, *za-nésti* 'carry away' in *za-nosíti* 'conceive', ali *lésti* ~ *láziti* 'creep, moving slowly' v *vi-lésti* 'come out, come slowly out' in **vi-laziti*, v slovenščini pač izgubljen člen tega razvoja (besedotvorje); in (2) spreminja vidsko vrednost novega predponskega glagola, npr. *zanésti* dov., *zanosíti* dov., *vilésti* dov., domnevno izgubljeno **vilaziti* pa nedov., ohranjeno v ruskem krajevnem govoru v podobi *vylázit'* *vylážu* 'slide, glide' (vidsko oblikotvorje). Novi vidski pari k tem besednim dovršnikom nastajajo ravno z vidsko izpeljavo; torej *za-nésti* dov. ~ *zanášati* nedov. 'carry away', ali *vi-lésti* dov. ~ *vilázati* nedov. 'come out, moving slowly out' (Pleteršnik 1894–95).⁸

V izpeljanih samostalniških oblikah, npr. slovensko *prélaz* -*áza* (m) 'pass, cross', *zaláz* -*áza* (m) 'stalk', slovensko narečno *vílaz* ~ *vílaž* (m) 'spring', domnevno tudi *ízlaz* -*a* (m) 'way out' (ni v Pleteršniku 1894–95), so dozdevna predponska obrazila *prě-*, *za-*, *vi-*, *iz-* lahko le deli ustreznih nedoločnostnih nedovršnih glagolskih osnov (»verbal stems«) **prélaz-*, **zalaz-*, **vilaz-*, **izlaz-* prvotnih nedoločnikov **prélaziti*, **zalaziti*, **vylaziti*, **izlaziti*, ki so v slovenskih narečjih izpričani kot dovršni glagoli oziroma, v primeru oblike **vilaziti*, sploh ne obstajajo v ljudskem govoru.

2.1 Kolikor je predpona *vi-* ohranjena v slovenskih narečjih, označuje glagolsko dejanje (ipd.), ki poteka v smeri od znotraj, opazovano od zunaj, nekako pomikanje ven, toda iz notranjosti, npr. *vinésti* 'bring out', ali napredovanje v vidnost oz. zaznavnost, npr. *vilésti* ~ *vilázati* 'come out' (npr. slov. nar. *sonce je vilezlo*, *sonce vilaža*); dejanje, usmerjeno stran od kakega kraja, npr. *vignáti* 'drive out' (npr. *viženi krave na pašo*); dejanje, ki pelje v izčrp(a)nost, npr. *vitéči se* 'flow out', *vivléči* 'drag out', *vihájati* 'go out' (npr. *moka nam vihaja* 'the flour draws to an end'); dosego cilja skozi potek, npr. *vidólbsti* 'carve out', *vištudírati* 'complete one's education'; ali dejanje, ki priteguje pozornost na jačino izvedbe, npr. *vižúlití* 'rub off', *vivréti* 'boil up', *viséči* 'cut out'.

Treba pa je pripomniti, da glagolske tvorjenke s predpono *vi-* dosejajo svojo optimalno pomensko izrabo le v razmeroma majhni skupini podvidskih parov starih določnostno/nedoločnostnih nedovršniških osnov glagolov premikanja (»verba movendi«, S. O. Karcevskega »verbes de locomotion«), ki se jih je v slovenščini nekaj ohranilo (prim. »trajni« proti »ponavljalni nedovršni glagoli«, Toporišič 1984: 289); v inventarju pričujočega članka npr. **gnáti* ~ **goniti* kakor v *vi-gnáti* ~ *vigánjati* 'drive out', **iti* ~ **xoditi*

⁸Ti glagoli, danes podvidske vzporednice, so se nekoč v preteklosti prevrstili v nov, mlajši, vendar še zmeraj skupnoslovanski vzorec nedovršniškega oblikotvorja tipa *-ajet* (3. os. ed. sed.) *-ati* (nedol.), npr. *nositi* : *-nášati*, *laziti* : *-lázati*, in ta je v večini slovanskih jezikov izpodrinil stari praslovanski vzorec z nedoločnostnim nedovršnikom **prinósiti*, **preláziti*. Predponске glagole starega nedoločnostnega nedovršniškega vzorca je proti koncu praslovskega obdobja zajel nov besedotvorni proces in ustvaril nove inherentno dovršne glagole z novimi besednimi pomeni, v slovenščini npr. *nositi* 'carry' : *iznositi* 'wear out', *donositi* 'carry a baby to full term', *nanositi* 'accumulate', *ponositi* 'wear out', *prenositi* 'carry a baby over full term', *raznositi* 'complete delivery', *zanositi* 'conceive, become pregnant', *znositi* 'bring together'.

Prim.: »Primerjava z drugimi slovanskimi jeziki kaže, da se nedovršni glagoli, ki ustrezajo ruskemu *prinósít'*, praviloma ne tvorijo neposredno iz neusmerjenostnega člena *nosít'*, temveč drugotno izpeljujejo s priponami, prim. č. *přinášeti*, p. zastar. *przynoszywać*, slov. *prinášati*, sh. *prinášati*, slovaš. *prinášat'*.« (I s a č e n k o 1960: 329.)

kakor v *vi-íti* ~ *vihájati* 'go out, come out', **lěsti* ~ **laziti* kakor v *vi-lěsti* ~ *vilážati* 'come out', **nesti* ~ **nositi* kakor v *vi-něsti* ~ *vinášati* 'bring out'. V naši preglednici 1 so ti pari uokvirjeni.

Preglednica 1: Podstavni glagoli v glagolskih tvorjenkah s predpono *vi-*

Tolminsko	Obsoško	Ben.slov.	Tersko	Rezijan.	Ziljsko
-bèžgati					
-bíti			-bráti	-bráti	
		-bítrati	-bítrati	-bítrati	
				-brániti	
-dáti (se)					-čítati
					-dáti
					-délati
				-dévati	
-dólbsti	-dólbsti	-dólbsti			
-dréti	-dréti	-dréti			-dréti
-dřgati					
-gnáti	-gnáti	-gnáti	-gnáti	-gnáti	-gnáti
-gánjati	-gánjati	-gánjati		-gánjati	-gánjati
-glédati					
-goréti					
-gósti					
				-gráspati	
-grébsti					
-grméti					
					-iskáti
-íti					
-hájati					
-jěsti					
-kášljati					
			-kídati		
-kopáti	-kopáti	-kopáti			
-křhniti					
-krojíti se					
-lěči					
-lěsti	-lěsti	-lěsti	-lěsti	-lěsti	-lěsti
				-lážati	-lízati
-letéti	-letéti	-letéti			-letéti
	-líti	-líti	-líti		
			-lívati		
-lomíti					
	-lovíti	-lovíti			
-mléti					
					-močíti
-mólsti					
-mótati					
-něsti					
		-nášati			

Tolminsko	Obsoško	Ben.slov.	Tersko	Rezijan.	Ziljsko
-oráti					
-pásti					
-péčkati					
-peljáti					
					-plákniti
-podíti	-podíti	-podíti			
-púliiti	-púliiti				
				-pustíti	
-rájdati					
-rásti					
				-réči	
				-rékati	
-réšiti					
-rézati	-rézati	-rézati			-rézati
-ríti	-ríti				
	-rúti	-rúti			
				-ruvátii	
				-rvátii	
-séči, séčem					
					-sékati
					-sípati
					-síiti
					-smodíti
-strádati (se)					
-střgati	-střgati				
					-ščekáti
					-šívati
				-špiégati	
-študřrati					
-téči (se)					-téči
		-tégniti			-tégniti
					-tekníti
-tépsti					
					-tíhniiti
-tólči					
		-trébiti			
-trésti					
-třgati			-třgati		-třgati
-trosíti					
					-učíti
					-valíti
-vléči					
-vréti					
-vřtati					
-zídati					
-žágati					-žémati
-žéti					-žéti
-žgáti					-žgáti
-žókati					
-žullíti	-žúliiti				

2.2 Naša druga preglednica zajema iz slovenskih narečij imenske tvorjenke s predpono *vi-* in njihove izpeljanke, skupaj s podstavnimi glagoli, iz katerih so bile izpeljane.

Preglednica 2: Imenske tvorjenke s predpono *vi-*

Ben.slov. Tersko	Obsoško	Rezijansko	Ziljsko	Srednje-/Spodnjekoroško
<i>vilázem</i> m <i>vilázem</i> m <i>vilázim</i> m (BdeC) 1901	<i>blázi</i> ž <i>blázema</i> prisl. (Ramovš 1935) <i>bíwažej</i> sam. <i>zbiwaža</i> prisl. <i>vížež</i> ž 'spring'	<i>vilážaj</i> ž <i>tuilážaj</i> prisl. (BdeC 1895) <i>viláž</i> m (Pleteršnik 1894-95)	<i>viláž</i> -a/ m <i>bívaž</i> m (Jarnik, rkp.) (Ramovš 1924) (prav tam) (Pleteršnik 1894-95) <i>vilážaj</i> m 'sun-rise, moon-rise' (Pleteršnik 1894-95) <i>viláž</i> m 'spring' (Majar 1842)	<i>vi</i> gréd -i/ ž & <i>vi</i> gréd -i/ ž <i>vi</i> gréd -i/ m & <i>vi</i> gréd -i/ m (Prunč-Kamičar-Pfandl-Sellmer 1980) <i>vi</i> grédi/ prisl. <i>vi</i> grédič/ prisl. <i>vi</i> gréd ž = pomlad (Pleteršnik 1894-95) <i>vi</i> gréd ž = pomlad (Gutsmann 1789) <i>wy</i> gréd s = <i>vi</i> gréd m (Jarnik 1832: 225)
<i>vilést</i> 'come out' <i>vixájat</i> 'go out' (BdeC 1901)	<i>vilésti</i> , -lézem 'come out, forth' (about sun/moon) (Pleteršnik 1894-95)	»Rezijani [kažu]: <i>wy</i> lážaj« (Jarnik 1842) <i>vilážati</i> vs. <i>vilést</i> 'come out', <i>sunce</i> <i>wyloezlô</i> 'the sun came out' (BdeC 1895) <i>vilážat</i> vs. <i>wilóest</i> (BdeC 1875)	<i>vilážati</i> , <i>vilésti</i> 'come out, forth' <i>sonce viláža</i> (Pleteršnik 1894-95)	Podjuna i Rož »imadu <i>wygréd</i> (proletje). <i>Wygréd</i> je sastavljeno od <i>wy-</i> i <i>gréd ...</i> « (Jarnik 1842)

Že ob hitrem pregledu podatkov v preglednici št. 2 postane jasno, da imamo tu opraviti z dvema vzorcema imen s predpono *vi-*: samostalniki *vilaz* ~ *vilaž* (m), *vilažaj* (m) < *vilažati* (nedol.), *vilažaj* (ž), *vilazim* (m), *blaži* (f), *biwažej* (f) — to je skupina *vilaz*; in *vigred* (ž in m), *vigredni* (prid.) — skupina *vigred*. Glede na svoj izvor imata ta vzorca isti pokrajinskoobrobni značaj: spadata v neosrednja narečja, ki zavzemajo severno in zahodno slovensko govorno področje onkraj Karavank in Julijskih Alp. Glede na svojo stilno vrednost pa pripadata dvema različnima območjema rabe: skupina *vilaz* ~ *vilaž* besedju ozkega narečnega oz. pokrajinskega ljudskega tipa, besede skupine *vigred* pa širšemu narečnemu oz. pokrajinskemu ljudskemu tipu Koroške ter besedju poetične zvrsti sodobne zborne slovenščine.

Naša preglednica prav tako jasno kaže splošno razvrstitev imenskih tvorjenk s predpono *vi-* znotraj območja slovenskih narečij z glagolsko predpono *vi-*: vzorec *vigred* je značilen za pokrajinski predel na severu, za srednje- in spodnjekoroške govore, vzorec *vilaz* pa vlada v pokrajinskem predelu na zahodu, v zgornjekoroškem ziljskem narečju in v narečjih Režije, zgornje soške doline in Beneške Slovenije, v ozemeljsko povezanem območju, ki se običajno ima za znano reliktno področje slovenskih severozahodnih narečij. Kakor smo videli, so prav ta narečja v svojem glagolskem ustroju bolj ali manj dosledno ohranila praslovansko narečno glagolsko predpono *vi-*. Iz teh narečnozemljepisnih podatkov je mogoče priti do vsaj enega zazdajšnjega sklepa: vzorec *vilaz* bi se bil komajda lahko razvil ločeno od glagolskih tvorjenk s predpono *vi-*, ki so do prav pred kratkim še gospodovale v glagolskem ustroju narečij na tem ozemlju.

2.2.1 Omenili smo že, da je v obravnavanih imenskih tvorjenkah tipa *vilaz* ~ *vilaž* dozdevno priponsko obrazilo *vi-* besedotvorno del nedoločnostne nedovršne glagolske osnove **vylaz-*. Pri tipu *vigred* pa ni tako, saj ustreznega nedoločnostnega nedovršnega glagolskega vzorca **vixod-* ni, iz česar sledi, da njegov nadomestni besedotvorni vzorec ne pripada razredu starih izglagolskih samostalnikov.⁹

In dalje, če je dozdevno predponsko obrazilo *vi-* < **vy-* v psl. **vylaz-* del njegove podstavne oblike **vylaziti* z domnevnim besednim pomenom 'climb out' — prim. rusko pokrajinsko *vylázit' vylážu* (nedov., nepreh.) 'creep out, crawl out' (Ušakov 1935; Dal' [Baudouin de Courtenay] 1903–09) in v sodobni zborni ruščini *vylezát' vylezáju* (nedov.) proti *výlezt' výlezu* (dov.) 'climb out, crawl out' (Slovar' Akademii nauk SSSR), poljsko pokrajinsko *wyłazić, wylazować* (nedov.) 'come out, climb out, crawl out' (Karłowicz 1901–11), pa spet rusko pokrajinsko *výlaz -a* (m) = *výxod -a, vylezánie* 'going out, crawling out' (Slovar' Akademii nauk SSSR), in še enkrat poljsko *wyłaż* (Karłowicz 1901–11) —, potem mora **vylaz-* biti del osnovnega psl. besednega pomena izglagolske podstave. To pomeni, da slovensko narečno *vilaz* ~ *vilaž* < **vylaz-*, izpeljano iz starih predvidskih nedoločnostnih nedovršno-ponavljalnih korenov kot praslovanska korenska tvorba (Vaillant 1966: 463), morfofonemsko zaznamovano z odsotnostjo besedotvornih pon, s samoglasniškim prevojem (ie. *ē* || *ō*, psl. *ě* || *a*) in s svojo vidskopomensko ponavljalnostjo, je inherentno v soodnosu z besedotvornimi procesi najstarejših izglagolskih samostalnikov v primarnem izpeljavnem razmerju do glagola (Meillet 1965: 298–305). Še več, preprosto

⁹Pričakovali bi izpeljanko **vi-xod* 'spring', kakor rusko *vychod* 'going out; way out, exit'. Namesto tega ima sodobna zborna slovenščina *izhòd -òda* (prim. SSKJ 1975: zastarelo za *vzhòd -òda*), po P l e t e r š n i k u 1894–95: *solnce izhaja* 'die Sonne geht auf', *solnčni izhod* 'der Aufgang'.

dejstvo je, da so v prvotno prefigurirani nedoločnostni ponavljalni besedotvorni podstavi morali biti vsebovani tudi slovnični pomeni, povezani s potekovnim odtenkom glagolskega dogodka, ki je inherenten podstavni obliki.¹⁰ Imenskim izpeljankam iz prefiguriranega določnostnega korena, kakor npr. **vy-lez-* ali *vi-gred-*, ta slovnična prvina očitno manjka, in jih je treba obravnavati kot »drugotno tvorbo enkratne pojavitve« — ali vsaj kot preprost neproduktiven, samoedin omejen tvorbeni tip (Stankiewicz 1962: 9).¹¹

Prikaz oblik v preglednici št. 2 nas opozarja tudi na to, da je tvorjenje samostalnikov izglagolskega razreda *vilaz* v slovenskih narečjih potekalo večravninsko: npr. samostalnika moškega spola *vilaz* (*wiūaz*, Jarnik 1842) in *vilaz* (*bīvesh*, Jarnik 1811; *bīuaz*, Ramovš 1924; *bīvaž*, Hafner-Prunč 1980) sta lahko zastopnika prvo- oziroma drugostopenjskosti besedotvornega poteka. Podobno še moškospolski samostalnik *blažji* (rod. *blažja*, zgornja dolina Soče) iz **vilazbji* (mest. ed. od *vilazbje*) proti moškospolskemu *bīwažej* (zg. dol. Soče) in ženskospolskemu *vīlažej* (Rezija) iz *vilazě+i* (mest. ed. od *vilaz* + prislovna pripona *-j-*) — dva vzorca s spremembo *z > ž*, verjetno tipa *kñežb < *kñež+jb*.¹²

Omahovanje, na videz že kar poljubno, glede inherentnega spola pri teh tipih izpeljank, npr. *vilaz* ~ *vilaz* ~ *vilazim* (m) : *vilažej* (ž), ali *vigred-i* (m) : *vigred-i* (ž), je lahko — vsaj v skupini *vilaz* — posledica oblikospreminevalnih značilnosti razreda, v katerega so se izpeljani samostalniki umeščali v govoru. Omahovanje glede naglasnega vzorca imenskih izpeljank iz glagolov z *vi-* (pri glagolih ta predpona ni, smo že rekli, v slovenskih narečjih nikoli naglašena), npr. *vīlaz* ~ *vīlaž* (prva in druga stopnja besedotvornega poteka) proti

¹⁰In to je imela v mislih Nina D. Artjunova, avtorica »najboljše strukturalne obravnave besedotvorja kakega posameznega jezika« (Stankiewicz 1962: 6), ko je poudarila: »Trebaje pripomniti, da v vrsti primerov podstava vsebuje napotke ne le glede besednega, ampak tudi slovničnega pomena [osnova soderžit ukazanie ne tol'ko na leksičeskoe, no i na grammatičeskoe značenie] ... V ruščini ima glagol navadno dve podstavi [osnovy], od katerih se ena povezuje z oblikami sedanjika, druga pa s kategorijami preteklika [preterita]. Torej ni povsem prav govoriti o tem, da je za podstavo [osnove] značilno izražanje besedne vsebine v čisti obliki [v čistom vide].« (Artjunova 1961: 71.)

¹¹Preprosta primerjava besedotvornih razmerij med slovenskimi tvorjenkami iz poljubno izbrane skupine osnovnih glagolskih oblik in izglagolskimi samostalniki, očitno izpeljanimi iz teh tvorjenk, kakor na primer *preñs*, *prevòz*, *izhòd*, *prélaz*, *zalàz*, *vīlaz* na eni strani ter *vīgred* in *izgrèd* na drugi, razkriva dve različni paradigmi besedotvornih struktur, namreč:

<i>pre-nésem</i>	:	<i>prenosim</i>	–	<i>preñs -ósa</i>	'transfer'	•
<i>pre-vézem</i>	:	<i>prevozim</i>	–	<i>prévoz -óza</i>	'transport'	
<i>iz-ídem</i>	:	<i>izhodim</i>	–	<i>izhòd -óda</i>	'exit, way out'	
<i>pre-lézem</i>	:	<i>prelazim</i>	–	<i>prélaz -áza</i>	'pass, crossing'	
<i>za-lézem</i>	:	<i>zalazim</i>	–	<i>zalàz -áza</i>	'stalk'	
<i>vi-lézem</i>	:	* <i>vilazim</i>	–	<i>vīlaz -áza</i>	'climb out, spring'	•
proti						
				<i>izgrèd -éda</i>	'riot'	
<i>[-idem]</i>	:	<i>-hodim</i>	–	<i>vīgred -eda</i>	'coming out, spring'	

Vsa podoba je, da paradigma *vīgred*, *izgrèd*, v slovenskem besedišču omejena na zgolj ta dva glagola, ni del osnovne besedotvorne skupine starih praslovanskih iz glagola izpeljanih samostalnikov.

¹²Prislovi *blažema* (Rezija) < **vilazě* (mest. ed. + prislovno obrazilo *-ma*), *vīlažej* (Rezija) < **vilazě* (mest. ed. + prislovno obrazilo *-j-*) in *zbiwaža* (Rezija) < *z + biwaž + a* so drugo- in tretjestopenjske tvorjenke iz izhodiščnega izglagolskega samostalnika *vilaz*.

vilāžaj, *vilāzim* (drugo- in tretjestopenjske izpeljanke), toda *vīgred* -i proti *vigréd* -i, pa je treba razumeti kot znamenje fluidnosti prehodnih kategorij v besedotvornih potekih, lastnih posameznim narečjem.

III.

Na podlagi podatkov v tem članku je mogoče narediti naslednje sklepe:

1. Naš poskus vsestranskega pregleda tvorjenk s predpono *vi-* v slovenskih narečjih — v jezikoslovni literaturi zaobseženih z eno in enotno *vi-*jevsko izogloso severozahodnih slovenskih in čakavskih narečij preko Liburnije in Kvarnerskih otokov — je pokazal, da tradicionalna obravnava te poteze kot zgolj ene iz niza »leksikalčnih starin in posebnosti« v slovenskih severozahodnih narečjih¹³ ne izkazuje ustrezne pravičnosti do zgodovine besedotvornih tipov s predpono *vi-* v slovenskem narečnem besedišču. Ob natančnejšem pogledu na najmanj dva oblikoslovna tipa tvorjenk z *vi-* v teh narečjih in na njuno besedotvorno zgodovino se vidi, da je treba na novo presoditi nedavno formulirana stališča glede etimologije teh izrazov.¹⁴

2. Iz inventarja v obeh preglednicah je razvidno, da poznajo obojne osnovne tvorjenke s predpono *vi-* — glagolske in imenske, s tipom *vilaz* 'pomlad' kot delom slednjih — samo govori v najbolj zahodnem delu koroške narečne skupine (Ziljska dolina), v Reziji in v zgornji soški dolini; večji del koroških narečij na vzhodu pa glagolskih tvorjenk z obrazilom *vi-* sploh nima in pozna strukturalno povsem drugačen model imenske tvorjenke, tipa *vigred*, za sicer isti pojem 'pomlad'. Taka razvrstitev jezikovnih dejstev implicira in sugerira, da je najzahodnejši obkrajek slovenskega govornega prostora (Zilja, Rezija, Beneška Slovenija, zgornje Posočje in Tolminsko), predstavljač dandanes pravo ozemlje z reliktnim stanjem, nekoč prej utegnil biti žariščno ozemlje za stare tvorjenke s predponskim obrazilom *vi-*.

3. Seznam (preglednica 1) brezpredponskih glagolov, ki se narečno pojavljajo tudi s predpono *vi-*, nikakor ne pomeni, da slednji v besedišču narečij, v katerih so bili zabeleženi, niso tvorjeni po pravilih in predvidljivi. Glagoli s predpono *vi-*, najsi so danes še tako obrobni v slovenskem govornem prostoru, so bili zabeleženi in ohranjeni v najzahodnejših slovenskih govorih pred tremi do petimi rodovi — kot regularne in predvidljive oblike, tako da jih načeloma ne bi bilo treba prikazati v obliki »indeksa« (npr. tolminsko *vištudirati*, rezijansko *višpiegati*). Če so v našem »indeksu«, so tam zato, ker hoče tak spispek odraziti njihovo relativno pogostost v narečjih za časa, ko so jih zapisali.

¹³Izraz »leksikalčne starine in posebnosti« je R a m o v š e v (1935: 6, prim. 40, 54, 56, 76, 82). »Slovenska severozahodna narečja« je tu treba razumeti v smislu slovenskih severozahodnih narečij na Koroškem in v Reziji skupaj z (jugozahodnimi) beneškoslovenskimi in obsoškimi ter delom rovtarskih, namreč tolminskim (gl. R a m o v š 1935: 1–50).

¹⁴Na pomensko vzporedje »vi-grèd [...] der Ausgang (exitus, egressus, egressio) des Winters« je že zgodaj namignil U. J a r n i k (1832: 225). M i k l o š i č u se je sprva oboje, *vilaz* in *vigred* videlo »dunklen Ursprungs« (1868–74: 201), čeprav je bil pozneje, v svojem Etimološkem slovarju slovanskih jezikov, manj kategoričen, češ da je *vigred* (m) 'pomlad' za starobavarsko *auswiarts*, koroško (nemško) *Auswart*, kočevsko nemško *ausbard* (M i k l o š i č 1886: 397). Toda prim. docela brezpridržno izjavo Franceta B e z l a j a: »Tako po naselitvi Slovencev v novi domovini so za pojem 'pomlad' nastali kalki *vigred*, *vilaz* po nem. *Ausgang*« (B e z l a j 1967: 40).

4. Naš poskus besedotvorno razčleniti dve slovenski narečni imenski izpeljanki, *vilaz* in *vigred*, ju razstaviti na osnovne prvine ter ugotoviti njuno hierarhično vrednost in zaporedje potekov, po katerih sta nastali, nas je pripeljal do spoznanja, da imata besedotvorni izvor vsaka svoj in da gre za dva izrazito različna tipa. Medtem ko izglagolski tip *vilaz* zastopa star in produktiven vzorec, pravzaprav enega najstarejših skupnoslovenskih vzorcev izglagolskih samostalnikov (Miklošič 1868–74: 201; Meillet 1965: 339–341), je tip *vigred* zastopnik mnogo mlajšega, v slovanskih jezikih neproduktivnega in osamljenega vzorca. Tovrstnemu vzorcju se da izslediti vzporednica v zahodnogermansko-retoromansko-romanskem besednem zakladu (prim. Hornung 1970: 475–484; Schuchardt 1882: 120; Meyer-Lübke 1935: pod »3018: exire«; Pohl 1989: 260), in morda je *vigred* res prineslo v zgodnja slovenska narečja v zgodovinskem času, tako da bi šlo za prevedenko, skalkirano po tujem zgledu iz domačih zgodneslovenskih surovin. Toda za potrditev take podmene, za uvrstitev besede med kalke, bi bilo treba imeti na voljo povsem nedvomne podatke. Istost zgradbe in ujemanje v pomenu sta lahko tudi sad medjezikovno čisto neodvisnega razvoja.

NAVEDENKE

- Akademičeskaja grammatika 1960: V. V. Vinogradov (ur.), Grammatika russkogo jazyka, I in II (1. in 2. zv.). Moskva: AN SSSR.
- Arutjunova, N. D. 1961: Očerki po slovoobrazovaniju v sovremennom ispanskom jazyke. Moskva: AN SSSR, Institut jazykoznanija.
- Bajec, A. 1959: Besedotvorje slovenskega jezika, IV. Predlogi in predpone. Ljubljana.
- Baudouin de Courtenay, J. 1875: Opyt' fonetiki rez'janskix govorov. Varšava / St. Petersburg.
- — 1875a: Rez'janskij katihizis, kak prilozhenie k Opytu fonetiki rez'janskix govorov, s primečanijami i slovarem. Varšava / St. Petersburg.
- — 1895: Materialien zur südslavischen Dialektologie und Ethnographie, I. Resianische Texte, gesammelt in dem J. J. 1872, 1873 und 1877, nebst Beilagen von Ella von Schoultz-Adaiewski. St. Petersburg.
- — 1901: [rkp.] Terskie slavjane, slovarnyj material. Zbirka Baudouiniana, Arhivi AZ ZSSR v Leningradu: fond 102, Opis' 1, št. 10–12.
- Bezljaj, F. 1967: Eseji o slovenskem jeziku. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- — 1973: Arhaizmi v koroških narečjih. Koroški kulturni dnevi, I. Zbornik predavanj. (Ur. E. Prunč in G. Malle.) (Maribor: Založba Obzorja), str. 72–81.
- — 1976–82: Etimološki slovar slovenskega jezika, I, II-. Ljubljana: SAZU.
- Bloomfield, L. 1933: Language. New York: Henry Holt and Company.
- Brückner, A. 1927: Słownik etymologiczny jezika polskiego. Krakov.
- Dal', V. I. 1903–09: Tolkovyj slovar' živogo velikoruskogo jazyka. Tret'e, ispravlennoe i značitel'no dopolnennoe izdanie pod redakciej prof. I. A. Boduëna-de-Kurtenë, I–IV. St. Petersburg / Moskva.
- Erjavec, F. 1883: Iz potne torbe. Letopis Matice slovenske za leto 1882/83 (Ljubljana: Matica slovenska), 138–266.
- Forsyth, J. 1970: A grammar of Aspect. Usage and Meaning in the Russian Verb. Cambridge: University Press.
- Gutsmann (Gutsmann), O. 1789: Deutsch-windisches Wörterbuch mit einer Sammlung der verdeutschten windischen Stammwörter und einiger vorzüglichern abstammenden Wörter. Celovec.
- Hafner, S., in E. Prunč 1980: (ur.) Lexikalische Inventarisierung der slowenischen Volkssprache in Kärnten, I: Grundsätzliches und Allgemeines. Gradec: Institut für Slawistik der Universität Graz.

- H o c k e t t, Ch. F. 1958: *A Course in Modern Linguistics*. New York: The MacMillan Comp.
- H o r n u n g, M. 1965: aus. Bayerisch-Österreichisches Wörterbuch. I. Österreich. Wörterbuch der Bairischen Mundarten in Österreich. Dunaj: Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- I v i ć, P. 1958: *Die serbokroatischen Dialekte. Ihre Struktur und Entwicklung: 1. Allgemeines und die štokavische Dialektgruppe*. Haag.
- I s a č e n k o, A. V. 1960: *Grammatičeskij stroj ruskogo jazyka v sopostavljeni s slovackim. Morfologija, čast vtoraja*. Bratislava: Izdatel'stvo Slovackoj Akademii nauk.
- J a g i ć, V. 1885: (ur.) Briefwechsel zwischen Dobrovský und Kopitar (1808–1828). (= *Istočniki dlja istorii slavjanskoj filologii*, I.) Berlin.
- J a r n i k, U. 1832: Versuch eines Etymologikons der slowenischen Mundart in Inner-Österreich. Nach verlässlichen Quellen bearbeitet von Urban Jamik. Celovec.
- — 1842: *Obraz slovenskoga narečja u Koruškoj. Kolo, Članci za literaturu, umetnost i narodni život*, 1 (Zagreb), 42–57.
- K a r ł o w i c z, J. A. 1901–11: *Słownik gwar polskich*. Krakov: Polska akademia umiejętności.
- K a r ł o w i c z, J., A. K r y ŋ s k i, A. N i e d ź w i e d z k i 1900–35: *Słownik języka polskiego*. Varšava.
- K e n d a, J. 1912 [1926]: [rkp.] Slovensko gradivo s Tolminskega. V Kendovi zapuščini pri Dialektološki sekciji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša SAZU (Ljubljana).
- K i d r i č, F. 1934: *Korespondenca Janeza Nepomuka Primca 1808–1813*. (= *Korespondence pomembnih Slovencev*, 1). Ljubljana.
- K l o d i č, A. 1878: *O narečii venecijanskih slovencev*. St. Petersburg.
- L e n č e k (Lencek), R. L. 1983: From language interference to the influence of area in dialect-geography. *American Contributions to the Ninth International Congress of Slavists*. Kiev, September 1983. *Linguistics*. (Ur. Michael S. Flier.) (Columbus, Ohio: Slavica), 185–191.
- — 1988: On the system of isoglosses in the western South Slavic dialects. *American Contributions to the Tenth International Congress of Slavists*. Sofia, September 1988. *Linguistics*. (Ur. A. M. Schenker.) (Columbus, OH: Slavica), 199–241.
- L e x e r, M. 1862: *Kärntnisches Wörterbuch. Mit einem Anhang: Weihnachtspiele und Lieder aus Kärnten*. Leipzig: Hirzel.
- L o g a r, T. 1951: *Obsoško-nadiška dialektična meja*. *Slavistična revija* 4 (Ljubljana), 223–237.
- M a j a r, M. 1846: (ur.) *Pesmarica cerkvena ali svete pesme, ki jih pojo ilirski Slovenci na Štajerskem, Kranjskem, Koroškem in Benetskem*. Celovec.
- M a ž u r a n i ć, V. 1908–22: *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik*. Zagreb: JAZU.
- M e i l l e t, A. 1902–05: *Études sur l'étymologie et le vocabulaire du vieux slave*. Pariz.
- — 1965: *Le slave commun*. 2. izdaja, pregledana ob pomoči A. Vaillanta. Pariz: Honoré Champion.
- M e t e l k o, F. S. 1825: *Lehrgebäude der slowenischen Sprache in Königreiche Illyrien und in den benachbarten Provinzen*. Ljubljana.
- M e y e r - L ü b k e, W. 1935: *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*. 3. izd. Heidelberg: Carl Winters Universitätsbuchhandlung.
- M i k l o š i č (Miklosich), F. 1868–74 & 1886: *Vergleichende Syntax der slavischen Sprachen*. (= *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen*, IV.) Dunaj: Wilhelm Braumüller.
- — 1886: *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*. Dunaj: Wilhelm Braumüller.
- M i l č e t i ć, I. 1895: *Čakavština Kvarnerskih otoka*. *Rad JAZU* 112 (Zagreb), 92–131.
- M u r k o, A. J. 1833: *Deutsch-Slowenisches und Slowenisch-Deutsches Handwörterbuch. Nach den Volkssprecharten der Slowenen in Steiermark, Kärnten, Krain, und Ungarn's westlichen Distrikten*. Grac.
- O b l a k, V. 1897: *Kleine grammatische Beiträge: 1. Slovenisches *dl* und südslav. *vy**. *Archiv für slavische Philologie* 19 (Dunaj), 326–328.
- P l e t e r š n i k, M. 1894–95: *Slovensko-nemški slovar, izdan na stroške knezoškofa ljubljanskega*

Antona Alojzija Wolfa, I–II. Ljubljana.

- Pohl, H. D. 1989: Slovenske (in slovanske) izposojenke v nemškem jeziku Koroške. Slavistična revija 37 (Ljubljana), 253–262.
- Preobraženski, A. G. 1910–1949: Ètimologičeskij slovar' ruskogo jazyka, 1–15. Moskva (reprint New York 1951).
- Prunč, E. 1974: Aus der Kopitarkorrespondenz (Briefe Urban Jarniks an Bartholomäus Kopitar). Anzeiger für slavische Philologie 4 (1970), 90–114; 5 (1971), 83–106; 7 (1974), 72–91 (Dunaj).
- Prunč, E., L. Karničar, H. Pfandl, A. Sellner 1980: Vorschläge und Beiträge zur Inventarisierung der slowenischen Volkssprache in Kärnten. Lexikalische Inventarisierung der slowenischen Volkssprache in Kärnten, I: Grundsätzliches und Allgemeines. (Ur. S. Hafner in E. Prunč.) Gradec: Institut für Slawistik der Universität Graz.
- Ramovš, F.: 1924: Historična gramatika slovenskega jezika, II. Konzonantizem. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- 1935: Historična gramatika slovenskega jezika, VII. Dialekti. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- 1936: Kratka zgodovina slovenskega jezika, I. Ljubljana: Akademsko založba.
- Ramovš, F., in M. Kos, 1937: Brižinski spomeniki. Uvod, Paleografski in fonetični prepis, Prevod v knjižno slovenščino, Faksimile pergamentov. Ljubljana: Akademsko založba.
- Rječnik JAZU 1880–1976: Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, I–XXIII. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Sadnik, L., in R. Aitzetmüller 1955: Handwörterbuch zu den altkirchenslavischen Texten (= Slavic Printings and Reprintings, 6). Haag / Heidelberg.
- Schuchardt, H. 1882: Etymologisches: 2. Lad. *anžueda* u. s. w., 'Frühling'. Zeitschrift für romanische Philologie 6 (Halle), 120–121.
- Skok, P. 1971–74: Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, I–IV. Zagreb: JAZU.
- Slovar' Akademii nauk SSSR 1948–65: Slovar' sovremennogo ruskogo literaturnogo jazyka, I–XVII. (Ur. V. I. Černyšev, S. P. Obnorskij, V. V. Vinogradov idr.) Moskva / Leningrad: Akademija nauk, Institut ruskogo jazyka.
- Slovenski pravopis 1960: Slovenski pravopis. Ljubljana: izd. SAZU, zal. Državna založba Slovenije.
- SSKJ 1975: Slovar slovenskega knjižnega jezika, II: I–Na. Ljubljana: izd. Inštitut za slovenski jezik SAZU, zal. Državna založba Slovenije.
- Stankiewicz, E. 1962: The interdependence and paradigmatic and derivational patterns. Word 18 (New York), 1–22.
- Stulli, J. 1806: Rjecosloxyje Slovinsko-italiansko-latinsko. 2 knj. Dubrovnik.
- Šašel, J., in F. Ramovš 1936–37: Narodno blago iz Roža. Zbral J. S. Priedil F. R. Arhiv za zgodovino in narodopisje, 2. Maribor.
- Toporišič, J. 1984: Slovenska slovnica. Pregledana in razširjena izdaja. Maribor: Založba Obzorja.
- Urbančzyk, S. 1953–: (ur.) Słownik staropolski, 1-. Wrocław / Varšava / Krakov: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Polska akademija nauk.
- Ušakov, D. N. 1935–40: (ur.) Tolkovyj slovar' ruskogo jazyka, I–IV. Moskva.
- Vaillant, A. 1950: Grammaire comparée des langues slaves, I. Lyon / Pariz: IAC.
- 1966: Grammaire comparée des langues slaves, III. Le verbe. Pariz: Klincksieck.
- Vasmer, M. 1950–58: Russisches etymologisches Wörterbuch, I–III. Heidelberg.
- Vasmer, M., in O. N. Trubačev 1964–73: Ètimologičeskij slovar' ruskogo jazyka, I–IV. (Iz nemščine prevedel in dodatke napisal O. N. Trubačev.) Moskva: Izdatel'stvo «Progress».
- Vondrák, V. 1928: Vergleichende Slavische Grammatik, II. Formenlehre und Syntax. 2. izd. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Prevedel *Velemir Gjurin*

Izobraževalni center za tuje jezike, Ljubljana

SUMMARY

The present article represents the first attempt at a systematic survey of the *vi-* prefix verbal compounds that have been preserved in the Slovene language and at a derivational analysis of their basic verbal forms (some 85 of them, not counting aspectual pairs) and their nominal derivatives.

The use of the *vi-* prefix has been preserved in the westernmost region of the Slovene speech area (Zilja, Rezija, Venetian Slovenia, Upper Soča and Tolmin dialects), which today represents a real relic area situation, but at one point in the past must have been a focal area of the old *vi-* prefix verbal compounds and their nominal derivatives. Such a derivative is, e.g., the dialectal substantive *vilaz* ~ *vilaz* 'spring(time)', recorded in the dialects spoken in Rezija and in the valleys of Upper Soča (north of Kobarid) and Zilja. A derivational analysis has shown this substantive to be derived from the nondeterminate imperfective **vilaziti*: a derivational pattern of the oldest, Common Slavic type, evidenced also in East and West Slavic vernaculars, e.g., *výlaz -a = výxod -a* in Russian, *wylaż* in Polish. In contrast, the semantically identical noun *vílgred* (which has through internal borrowing become a standard-Slovene poetic word for 'spring') is a younger, isolated, structurally incongruous and derivationally opaque form (possibly a loan translation), a characteristic feature of the Carinthian dialects spoken to the east of the Zilja Valley and entirely lacking *vi-* prefix verbs.